

УДК 37.035.6

ОМЕЛЯН ПАРТИЦЬКИЙ ПРО СІМ'Ю ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Олександра Пастушенко

*Прикарпатський університет імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 14, 76000 Івано-Франківськ, Україна*

Розробленню проблем сімейного виховання належить значне місце в педагогічних працях О.Партицького. Педагог підкреслював, що центральною ланкою системи виховання має бути сім'я, яка, як головна „подстава” народу є єдиним місцем для плекання чеснот і шляхетних почуттів людини. Виховна робота школи з формування особистості має проводитися на фундаменті, закладеному в сім'ї.

Ключові слова: родинне виховання, співпраця школи і сім'ї, батьківський авторитет.

Становлення незалежності України, потреба розбудови національної освіти і виховання зумовили зростання інтересу до культурно-освітньої спадщини українських педагогів і громадських діячів як важливого джерела розвитку сучасної педагогічної теорії і практики, а праця конкретних особистостей – творців, геніїв думки і духу дає змогу знайти мету її досягнення. До таких постатей належить О.Партицький. Спираючись на практичний досвід педагогічної діяльності, Омелян Партицький великі надії покладав на родинне виховання як важливий чинник становлення і розвитку інтелектуально-духовного світу дитини, формування її рис характеру, національної свідомості.

Актуальність цієї проблеми, недостатнє її вивчення та необхідність її важливості використання творчого доробку вченого в розбудові національної системи освіти зумовили вибір теми дослідження. Мета дослідження – розкрити, викладені у працях О.Партицького, теоретичні засади про сім'ю як важливий чинник національного виховання людини, обґрунтувати можливості їхнього застосування в сучасній родині, у розвитку української педагогіки.

Багатогранність педагогічних поглядів та досвіду О.Партицького, їхня значимість для сучасної теорії і практики залишаються малодослідженими. Вони лише частково, в контексті досліджуваної проблематики, відображені в публікаціях Б.Ступарика, Н.Сабат, Б.Гречина. До цього часу нема цілісного і всебічного аналізу педагогічної спадщини О.Партицького, його внеску у розвиток історико-педагогічної науки.

Для повноцінного виховання підростаючого покоління величезну роль відіграє сім'я як зразок високої духовності та гуманізму, національного духу, характеру, свідомості і патріотизму. Саме з сім'ї дитина виносить перші враження про навколишній світ, в сім'ї формуються перші уявлення, закладаються моральні устої, прищеплюються культурні і духовні цінності.

На важливому значенні сімейного (за тогочасною термінологією – домашнього) виховання наголошували багато педагогів минулого і сьогодення. Розроблення проблем домашнього виховання має значне місце в працях педагогів Галичини – Г.Врецьони, О.Барвінського, О.Партицького. Вони відстоювали ідею виховання дітей у тісній співпраці сім'ї і школи як двох природних союзників, як двох могутніх сил виховання.

Проблема виховання дітей у сім'ї була провідною темою педагогічної творчості одного із несправедливо забутих педагогів Галичини – Омеляна Партицького (1840-1895). Галицький педагог кінця ХІХ століття, громадський діяч, етнограф, мовознавець, історик, редактор „Газети школьної” (1875-1879) у Львові, літературно-наукового часопису для родин „Зоря” (1880-1884), засновник і редактор гумористичної газети „Зеркало”(1884) залишив нащадкам велику творчу спадщину. Аналіз джерельної бази засвідчує, що практично всі друковані праці О.Партицького присвячені проблемі виховання підростаючого покоління та провідній ролі сім'ї в цьому процесі. Зокрема, у „Газеті школьній”, педагог помістив низку статей під загальними назвами „Листи о вихованню домашнім”(1875), „Гадки про виховання домашнє”(1877).

У своїх педагогічних порадах О.Партицький відстоював потребу виховання чесних, працьовитих, старанних, високо моральних членів суспільства, а для цього, наголошував він, слід давати дітям свободу, виробляти характер, фізично загартовувати їх. ”З кожним роком дозволити треба дитині чим раз більшої свободи. Тоді робити вона буде після власного розмислу і власних комбінацій, а в міру отриманого досвіду остерігатися буде від подальших помилок. Хто весь вік молодий робив лише після волі інших, його назвати можна „доброю дитиною”, але пізніше та добра дитина стане слабодушною, безхарактерною. Не буде мати в житті відваги, не зможе зарадити собі в житті”[2]. Отже, О.Партицький вимагав від батьків, щоб вони виховували дитину більш самостійною, щоб вона могла б дати собі раду у різних життєвих перепетіях, мала на все власну думку.

Словами відомого письменника М.Устияновича О.Партицький застерігав батьків від виховання розбещеності дітей:

... Ей мати, мати, не пести так сина!
Бідна на світі пещена дитина,
Бо світ не батько, а судьба не ненька:
Не здержить бурі билина м'ягенька.

Педагогічна правда міститься в цих словах. Діти від безмірної любові виростають здебільшого егоїстами, безвільними, нездатними переборювати навіть найменші життєві труднощі та перепони. Тому він наводить батькам у приклад досвід спартанського способу виховання: "Вже з самого початку старались спартанці дітей своїх всіма силами загартовувати. Діти не туманіли як у нас в колисках і росли несповивані, щоб всі члени тіла вільно могли розвиватись. Завчасно при звичаювали дітей до страв простих, не кормили їх щохвилини ласощами та булочками, не лякали дітей недоречними байками та страхами, не звертали увагу на кожен плач, на кожную просьбу"[3]. Педагог наголошував, щоб розвивати дітей фізично здоровими, активними: "в здоровому тілі – здоровий дух".

Омелян Партицький велике значення у формуванні особистості надавав вихованню працьовитості, бо "молодий умисл від неустанного лежання та сидження тупиться, а тіло від лінивства слабне та трухне" [4]. На його думку, тільки в праці виросте повноцінна людина. "Ліниство не є вадою природною, а тільки наслідком невідповідного виховання. Недогляд батьків, учителів є звичайною причиною лінивства. Якщо причиною лінивства є будова тіла, то скріпити її треба засобами гігієнічними, особливо вправами гімнастичними, якщо ліниство є наслідком темпераменту, то усунути їх цілком не вдасться, але можна запобігти. Походи на поля, луки, заняття в огородчику в товаристві дітей в ігровій формі скріплюють також немало умислів і тілесний розвій вихованця" [9].

Великого значення у "Листах про виховане домашнє" О.Партицький надавав особистому прикладу і авторитету батьків. Батько і мати в очах дитини повинні мати авторитет. Як організовується батьківський авторитет? Ті батьки, в яких діти "не слухаються", схильні іноді думати, що авторитет дається з природи, що це – особливий талант. Якщо таланту нема, то нічого і зробити не можна, залишається тільки позаздрити тому, в кого такий талант є. Ці батьки помиляються. Авторитет може бути організований в кожній сім'ї і це навіть не дуже важка справа. Батьки прагнуть, щоб діти їх слухали, це їхня мета. А насправді це – помилка. Авторитет і слухняність не можуть бути метою. Мета може бути тільки одна: правильне виховання, – наголошує педагог.

Партицький пише, що у вихованні все залежить від того, в якій гармонії знаходяться батьківська і материнська влада. Насамперед батьки мають на початках узгодити певні засади у вихованні і повагу свою взаємодоповнювати, інакше будуть непорозуміння, дитина втратить довіру, і в результаті одного з батьків, або й обох зненавидить. "Сила і любов, ті дві характерні властивості чоловіка і жінки, які мають стати нероздільними пружинами у вихованні. Для дитини представником сили є батько: його воля то найвищий, святий закон, якого ломити не можна. Представником любові є

мати: її ласка, погляд, співчуття – спрацьовувати мають однаково як і наказ батьківський. Тільки щасливе поєднання обох поваг можуть призвести до жаданих педагогічних результатів [6]. Отже, батько і мати мають мати спільну мету у вихованні дитини. Біда ж, коли обидві дороги супротивлять одне одному, коли "одне веде до лісу, друге до бісу", нещаслива та дитина, на думку О.Партицького, і було б ліпше для неї, якби лиш одне з батьків йому залишилось [6].

Партицький вважав, що одним із найважливіших принципів пізнання дитиною світу є наочність, чим більше знання спираються на відчуття, тим вони вірогідніші. Спостереження власними очима замінює багато доказів. Черпати мудрість не стільки з книжок, скільки з неба, землі, тобто вчити їх пізнавати самі речі, а не чужі свідчення про речі. "Око і слух то дві головні дороги, якими враження дістаються до людської душі". Дитина має виховуватися на ідеалах чесності, справедливості, добра. Для виховання велике значення має читання казок, використання "образків", застосування іграшок та забав. Про те, як впливає казка та "образок" на дитину йде мова в статті "Образок і казка".

"Образок впливає на око, казка на слух, а щонайважливіше, що діти уже з самого малку одне й інше радо вітають". Отже, ілюстративний матеріал ("образки") і казки є важливими чинниками в родинному вихованні, метою наочності є не лише гра, але передусім виховання почуття естетичного, пробудження смислу краси, розвій фантазії і відповідне повчання. Слід пам'ятати, щоб "образки" для дитячого віку були предметами близькими, домашніми, зрозумілими для дитини.

Не менш важливе виховне значення відіграє казка. "Всякі спори, всякі крики, всякі нуди устають якби на знак чародійський, якщо хтось з родичів зачне оповідати", – зазначає О.Партицький. Казка має великий вплив на дитину, вона вчить логічно і послідовно викладати думки. Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Особливий наголос О.Партицький робив на виховне значення народної казки. Народні казки – це казки з елементами чогось таємничого, неприродного, але діти люблять слухати їх, черпаючи з них добрі користі. Отже, "образки і казки" є важливими чинниками в домашньому вихованні дітей. "Педагоги й родичі вже з давніх-давен uznали образки і казки за найлучше средство в вихованю початковом. Без образків і казок кімната дитини стає пустою, не образує ні духовно, ні естетично" [5].

Аналізуючи творчу спадщину О.Партицького, слід відзначити актуальність педагогічної думки. Багато батьків, на думку О.Партицького, хибно розуміють "справу виховання дітей". Вони думають, що все зроблено, якщо дитину нагодовано, тепло одягнуто, а коли захворіє, викличуть лікаря, залишать під опіку недосвідченої, а нерідко несумлінної няньки. І діти

ростуть, як “дикі деревця по лісах”. Немає “огородника”, який би це деревце почистив, щоб коріння розрослося свобідніше, щоб деревце покрилось цвітами, а відтак – зрілими плодами. Завдання батьків полягає в тому, щоб не віддавати дітей на виховання сторонній ”нянці” і вулиці, де дитина вчиться “сварок, бійки, нечистоти, лінощів”. Для дитини нема там предметів образуючих, нема шляхетних вражень для душі” [4]. Батьки самі повинні турбуватись про моральне і естетичне виховання своїх дітей. Педагог застерігає батьків від того, щоб їхні діти не потрапили під негативний вплив вулиці, бо на вулиці ”бавляться ріжні діти сусідські – є там і Петрик, і Максим, і Оленка, і Никольцьо... Добре сказано, що першими вихователями є око і слух, а вулиця назбирає досить матеріалу для ока і слуху”. Свою точку зору на виховний вплив вулиці Партицький висловив народним прислів’ям: “З яким обстаєш, таким і сам зістаєш”. І ніякі тоді повчання не допоможуть, бо приклад, даний на вулиці, означає для дитини сто раз більше, як суха наука в домі” [4].

Для дитини педагогом має бути не вулиця, а сад. Спілкування з природою має приносити дитині естетичну і духовну насолоду. “Кожне деревце, кожний листок, ба, навіть комашка, мотиль або червачок – доставити можуть невичерпне джерело для образования естетичного і духовного. Залучіть маленьку дитину до праці в саду доглядати за деревцем, квітами і тоді побачите невсипущий труд дитини, – труд, котрий благотворно вплине на замиловане до подальшої праці, на потребу порядку і чистоти” [9].

Родинне виховання завжди досягає свого повного довершення тоді, коли воно здійснюється у нерозривній єдності з педагогічним впливом школи та громадськості, а основою формування особистості виступає родинно-шкільне виховання. Продовжуючи розвиток основ, закладених у сім’ї, школа має ввести дитину в історію свого народу, щоб вона одержала уявлення про духовні багатства нації, не була чужою в рідному краї, почувала себе в ньому щасливою, як удома. Родина та школа природні союзники, дві могутні сили виховання. При правильно налагодженій співпраці батьки виступають помічниками вчителів, а учителі помічниками батьків у вихованні підростаючого покоління. Школа вводить дитину в світ грамоти, наукових знань, у царство книг, освіти, культури. Добра школа та, яка більше нагадує сім’ю. В свою чергу, порядна сім’я – це та, що в своє життя привносить елементи школи [8]. У результаті спільної діяльності сім’ї та школи дитина “повинна под руководством родичей, опікунов, сродниковь и учителей прийти скоро до познання, що она есть руська, що край наш руський...” [8].

Дитина успішно розвивається лише за умов гармонійного поєднання цих двох великих союзників. Омелян Партицький вимагав спільності та узгодженості дій сім’ї та школи в моральному вихованні дітей, вважав, що

виховна робота школи з формування розуму і серця дитини проводиться на фундаменті, закладеному вдома.

Процес родинного виховання складний і динамічний. Виховання дітей у сім'ї не завжди йде гладко. Виховувати дитину нелегко, але перевиховувати ще важче. Отож, щоб не пожинати гірких плодів хибного виховання, треба прикласти батькам, родичам усі зусилля для того, щоб їхні діти вирости духовно багатими, справжніми патріотами своєї землі. Кінцевим результатом виховання Омелян Партицький бачив національно свідомого громадянина України зі сформованими ідейними переконаннями.

-
1. *Партицький О.Й.* Гадки про виховане домашнє // Газета школьна. Львів, 1877.Ч.21.
  2. *Партицький О.Й.* Листи о вихованню домашнім // Газета школьна. Львів, 1878.Ч.1.
  3. *Партицький О.Й.* Пещена дитина // Газета школьна. Львів, 1879. Ч.3.
  4. *Партицький О.Й.* Улиця і сад // Газета школьна. Львів, 1879. Ч.1.
  5. *Партицький О.Й.* Образок и казка // Газета школьна. Львів, 1879. Ч.3.
  6. *Партицький О.Й.* Сила и любов // Газета школьна. Львів, 1879. Ч.4.
  7. *Партицький О.Й.* Дитячі іграшки и забави // Газета школьна. Львів, 1879. Ч.5.
  8. *Ступарик Б.М.* Національна школа: витоки, становлення. К., 1998.
  9. *Партицький О.Й.* Якими средствами педагогічними дилати треба против лінивства? // Газета школьна. Львів, 1877.Ч.22.

**OMELYAN PARTYC'KYI ABOUT THE FAMILY AS AN IMPORTANT
FACTOR OF NATIONAL EDUCATION****Oleksandra Pastushenko**

*Vasyl' Stephanyk Pre-Carpathian University of Ivano-Frankivs'k,
Shevchenko Str., 14, UA – 76000, Ivano-Frankivs'k, Ukraine*

Many of the pedagogical works of the well-known educator Omelyan Partyc'kyi are devoted to the leading role of a family in raising up the younger generation. Partyc'kyi points out the importance of the parents' impact on developing children's social and moral feelings and behaviour. Secondary school education is likely to be based on the children's social skills and moral behaviour fostered in the family.

Key words: family education, paternal authority, secondary school and family collaboration.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003

Прийнята до друку 18.06.2003